

Zalety konserwującej uprawy roli

Na szkoleniu w Podgórzu interesujący wykład na temat tzw. konserwującej uprawy roli wygłosił **dr hab. Janusz Smagacz**, prof. nadzw. Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – PIB w Puławach. Coraz szerzej stosowana uprawa konserwująca polega – najogólniej mówiąc – na długotrwałym utrzymywaniu powierzchni gleby pod okrywami roślinnymi, tworzonymi przez międzyplony lub resztki poźniwne, wymieszane z wierzchnią warstwą gleby, bez jej odwracania pługiem, który jest zastępowany narzędziami spulchniającymi.

Próchnica wiąże 3-5 razy więcej wody

Sposób uprawy roli – podkreślił prelegent – jest jednym z podstawowych czynników agrotechnicznych (obok płodozmianu, nawozów naturalnych i organicznych, wapnowania) decydujących o zawartości próchnicy w glebie, a tym samym jej żyzności. Materia organiczna wpływa bowiem bardzo korzystnie na pojemność wodną i sorpcyjność gleby, na jej strukturę, gęstość i porowatość, a co za tym idzie – na dostępność składników pokarmowych i aktywność biologiczną.

Jak bardzo istotne jest oddziaływanie materii organicznej na gospodarkę wodną pokazał zwłaszcza miniony rok, gdy wody bardzo brakowało. Próchnica – stwierdził ekspert – wiąże 3 do 5 razy więcej wody niż wynosi masa tej substancji organicznej. Dlatego im więcej będzie próchnicy w glebie, tym bogatsza ona będzie w wodę łatwo dostępną dla roślin, gdyż lepsza jest nie tylko retencja, ale także ograniczane są powierzchniowe spływy wody oraz nasilenie erozji wodnej i wietrznej.

Według polskiej klasyfikacji około 56% gleb w naszym kraju cechuje się niską lub co najwyżej średnią zawartością materii organicznej (1,0-2,0%) i węgla organicznego (0,98-1,16%), ale w klasyfikacji europejskiej uznaje się, iż jest to zawartość bardzo niska. W kolejnych 33% naszych gleb zawartość materii organicznej (2,0-3,5%) i węgla organicznego (1,17-2,03%) u nas uznaje się za wysoką, ale w klasyfikacji europejskiej – za niską. Powołując się na wyliczenia prof. Jana Kusia, prelegent podał, że przy zawartości próchnicy na poziomie 2% na obszarze 1 ha w warstwie gleby od 0 do 30 cm znajduje się około 96 ton próchnicy, co można przeliczyć na 56 ton węgla i 5,6 t azotu. Oznacza to, że na ogólnym obszarze 11 mln ha gruntów ornych w tej warstwie gleby jest około 616 mln ton węgla. Podwyższając zatem zawartość próchnicy tylko o 0,01% można byłoby uzyskać dodatkowo 6,2 mln ton węgla, co wiąże tym samym blisko 23 mln ton CO₂.

Bilans materii organicznej gleby obrazują nowe współczynniki reprodukcji i degradacji (MOG) opracowane przez Stowarzyszenie Niemieckich Instytutów Naukowych i Badawczo-Wdrożeniowych. Prof. Smagacz poinformował, że produkcja ziemniaków i warzyw powoduje degradację, czyli zubożenie substancji organicznej o 1000 kg/ha/rok, kukurydza na ziarno i kiszonkę – o 800 kg, a zbóż i oleistych – o 400 kg. Natomiast największą reprodukcję zapewnia uprawa roślin wieloletnich (wzbogaca zasoby organiczne gleby o 800 kg/ha/rok), roślin strączkowych o 160 kg, międzyplonów ozimych o 140 kg, międzyplonów ścierniskowych o 100 kg, a międzyplonów wsiewek o 250 kg. Dla obornika przefermentowanego o zawartości około 25% suchej masy, współczynnik reprodukcji kształtuje się na poziomie 40 kg/t, przy 35% s.m. około 56 kg/t, a słomy o zawartości 86% s.m. – około 100 kg/t.

Z analizy struktury zasiewów w minionym 30-leciu wynika, że cały czas wzrastał udział zbóż (z ok. 54% w 1980 r. do 72-73% obecnie), a także rzepaku (z 2,2% do 7%) i kukurydzy. Równocześnie malał udział upraw ziemniaków (z 16,1% do 4,2%), roślin wieloletnich (z 11,4% do 4,4%) oraz buraków cukrowych i roślin strączkowych. Zmiany te przesądziły o zdecydowanym pogłębieniu się ujemnego bilansu materii organicznej w glebie, tym bardziej że w tym samym czasie prawie 2-krotnie zmalała, w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, obsada zwierząt, podobnie jak dawka obornika. W latach 2007-2010 największa pod tym względem degradacja zasobności gleb miała miejsce w woj. dolnośląskim i opolskim i w pasie zachodnim, a najmniejsza w woj. podlaskim i warmińsko-mazurskim oraz małopolskim. Średnio w Polsce ujemny bilans glebowej materii organicznej wzrósł w ciągu 30 lat z 12 kg/ha do ok. 200 kg/ha.

Uproszczenie zmianowań główną przyczyną ubytków próchnicy

Koncentrując uwagę uczestników szkolenia na negatywnych konsekwencjach niskiej zawartości próchnicy w glebie, ekspert z IUNG-PIB do głównych przyczyn jej ubytku zaliczył uproszczenie zmianowań oraz zaniechanie uprawy roślin wieloletnich (traw lub ich mieszanek z roślinami motylkowymi, pozostawiającymi dużą ilość biomasy), a także zaprzestanie uprawy międzyplonów z przeznaczeniem na zielony nawóz. Spadek zasobów materii organicznej związany jest też z brakiem stosowania obornika w gospo-

darstwach tzw. bezinwentarzowych (obecnie ok. 405 gospodarstw nie prowadzi żadnej produkcji zwierzęcej). Przyczynami degradacji gleby była również zmiana stosunków wodnych spowodowana odwodnieniami melioracyjnymi, jak też powszechnie stosowana płuzna uprawa roli.

Uprawa bez orki: więcej zalet niż wad

Na przestrzeni lat zmieniały się funkcje i zadania uprawy roli. Do najważniejszych zalet tradycyjnej orki należy zaliczyć m.in. długo utrzymujące się spulchnienie gleby i dobre jej napowietrzenie, głębokie przykrycie osypanych nasion chwastów i nasion uprawianych roślin, ograniczenie wzrostu chwastów wieloletnich czy też dokładne przykrycie nawozów naturalnych i organicznych oraz równomierne rozmieszczenie składników nawozowych w powierzchniowej, uprawnej warstwie gleby. Ale orka – zaznaczył ekspert – ma też szereg wad. Wiąże się przede wszystkim z dużym zużyciem energii. Prof. Jan Kuś obliczył, że wykonanie orki na głębokości 25 cm na powierzchni 1 ha wymaga podniesienia i częściowego odwrócenia 3750 ton gleby, na co trzeba zużyć około 25 l oleju napędowego. Każde pogłębienie orki o 1 cm to przemieszczenie na 1 ha 150 ton gleby, co pociąga za sobą zużycie 1 litra paliwa rolniczego. System płuzny niszczy także naturalną warstwę ochronną gleby i nasila erozję wodną i wietrzną, przesusza warstwę orną, zmniejsza nośność gleby i przyspiesza mineralizację próchnicy, a głęboko przykryte nasiona chwastów i zainfekowane resztki poźniwne są w następnym roku wyorywane na powierzchnię pola. Po wykonaniu orki istnieje też konieczność tzw. doprawienia zaoranego pola, co również jest pracochłonne i kosztowne (dodatkowe ilości paliwa).

W związku z tym na pewnym etapie rozwoju rolnictwa, również polskiego, pojawił się i zaczął zyskiwać zwolenników nowy sposób tzw. konserwującej lub konserwująco-zachowawczej uprawy roli. W poszczególnych krajach spotyka się różne definicje czy wskazania, co powinno się rozumieć pod tym określeniem. Dla Amerykanów jest to taka uprawa roli, która w porównaniu z konwencjonalną (płuzną) pozostawia na powierzchni gleby przynajmniej 30% resztek roślinnych. W ujęciu niemieckim uprawa konserwująca obejmuje tylko te uprawy, których intensywność jest mniejsza od uprawy konwencjonalnej, a większa od zerowej, czyli siewu bezpośredniego. Natomiast w Polsce znana jest definicja prof. Zimnego z 1999 r. stwierdzająca, że jest to sposób uprawy z wykorzystaniem mulczowania, mający na celu ochronę gleby przed degradacją oraz zachowanie jej produktywności.

W uprawie konserwująco-zachowawczej chodzi przede wszystkim o pozostawienie na powierzchni gleby resztek poźniwnych i międzyplonów w formie mulczu także na okres zimy w celu ochrony przed erozją wodną i wietrzną. Łączy się z tym sprawa poprawy struktury gleby, ograniczenie jej zlewności i podatności na zaskorupienie oraz polepszenie warunków do zwiększonej aktywności biologicznej i zasiedlenia przez różnorodną faunę glebową, szczególnie dżdżownic. Poprawia się porowatość gleby, co w jakimś stopniu może – jak zaznaczył prelegent – zastępować zabiegi uprawowe. Ponadto woda lepiej wsiąka w glebę i tym samym ogranicza się jej bezproduktywne sploty i parowanie z powierzchni uprawnej. W tej metodzie uprawy należy dążyć do zastępowania w miarę możliwości pługa narzędziami, które nie odwracają roli, jak też ograniczać do niezbędnego minimum ilości i głębokości zabiegów uprawowych. Bardzo istotne jest także osiągnięcie optymalnego zagęszczenia poszczególnych warstw gleby, z płynnym przejściem „warstwy ornej” w podglebie. Oczywiście ważną kwestią jest też mniejsze zużycie paliwa, z czym łączy się ograniczenie emisji CO₂, ale też wzrost wydajności pracy i zmniejszenie jej kosztów.

Światowe trendy w uprawie roli

Prof. Smagacz podkreślił, że we współczesnych systemach przechodzi się od typowej, pełnej **uprawy pluznej** poprzez **metodę uproszczoną** (przy której niekoniecznie, ale można jeszcze posługiwać się plugiem do spulchniania gleby) do **uprawy konserwującej** (1-2 zabiegi uprawowe na głębokości 5-20 cm bez odwracania roli i pokrycie

Jednym z najmłodszych uczestników szkolenia był 20-letni Dawid Baran, który po ukończeniu Technikum Rolniczego w Zwoleniu pomaga ojcu w prowadzeniu 60-hektarowego gospodarstwa nastawionego na produkcję mleka. Niższe o ok. 200 ton zielonej masy ubiegłoroczne zbiory kukurydzy w tym gospodarstwie spowodowały dużą wyrwę w zasobach pasz dla 50 krów dojnych, którą udało się jednak złagodzić dzięki posiadanym zapasom kiszonki z poprzedniego sezonu. Spadek plonów i gorsza jakość kukurydzy ze zbiorów 2015 r. nie zniechęciły gospodarzy do uprawy tej rośliny, pod którą w tym roku zaplanowali przetrwać także ok. 15 ha gruntów.

minimum 30% powierzchni resztkami roślinnymi), do której zaliczył także **uprawę pasową**. Uprawa pasowa pozwala – jak wskazują wyniki badań prof. Dariusza Jaskulskiego z UTP w Bydgoszczy – m.in. 5-krotnie zmniejszyć czasochłonność uprawy i siewu pszenicy w stosunku do uprawy orkowej oraz 3-krotnie obniżyć zużycie paliwa, przy porównywalnych plonach uzyskiwanych w obu tych technologiach. Na wielkich obszarach rolniczych, głównie w Ameryce Północnej i Południowej stosowana jest coraz powszechniej tzw. **uprawa zerowa**, po której następuje **siew bezpośredni**.

Dzisiaj należy zmierzać – stwierdził ekspert – do zmniejszenia arealu uprawianego klasycznie metodą pluzną, która

nadal dominuje jeszcze nie tylko w Polsce, ale i w wielu innych krajach, zwłaszcza europejskich na rzecz upowszechniania różnych sposobów uprawy konserwującej. Inaczej mówiąc – **zabiegów uprawowych powinno się stosować tak dużo, jak to jest konieczne, aby stworzyć uprawnej roślinie korzystne warunki wzrostu i rozwoju, a zarazem tak mało, jak to jest możliwe**. Ale to oznacza – powiedział ekspert z IUNG – że rolnik sam musi podjąć decyzję o sposobie uprawy na podstawie rozoznania własnych gleb i przebiegu pogody w danym roku czy dłuższym okresie, stanu pola po zbiorze rośliny przedplonowej i wymagań rośliny następczej, okresu od zbioru przedplonu do wysiewu rośliny następczej, a także wyposażenia gospodarstwa w sprzęt do uprawy roli i siewu.

W uprawie roli sformułowane zostały zasady dobrej praktyki rolniczej sprowadzające się przede wszystkim do: ograniczenia intensywności (ilości i głębokości) zabiegów uprawowych w celu zmniejszenia tempa mineralizacji substancji organicznej (próchnicy); stosowania ochronnej uprawy roli narzędziami nieodwracającymi gleby, tylko wznuszającymi jej wierzchnią warstwę; pozostawiania na powierzchni resztek poźniwnych i międzyplonów w formie mulczu.

Na zakończenie prelekcji prof. Janusz Smagacz przedstawił wyniki badań prowadzonych w różnych polskich placówkach naukowych, które jednoznacznie wskazują na duży wpływ sposobu uprawy na zawartość substancji organicznej w glebie. Systemy uprawy konserwującej i siewu bezpośredniego pozwalają nie tylko na zatrzymanie czy też zgromadzenie w wierzchnich warstwach gleby dwu-, a nawet trzykrotnie więcej próchnicy niż przy tradycyjnej uprawie pluznej, ale też większych ilości azotu, fosforu, potasu, a także magnezu. Natomiast wielokrotnie maleją, szczególnie przy dużych ilościach mulczu, sploty powierzchniowe wody i erozyjne straty urodzajnej warstwy gleby. O wiele wyższa jest też aktywność mikroorganizmów. W sumie przekłada się to na bardziej efektywne wykorzystanie środków produkcji, ograniczenie kosztów uprawy i zwiększenie korzyści dla rolnika.

O najważniejszych zasadach dobrego przechowywania ziarna zbóż oraz o różnych technologiach jego suszenia informował na spotkaniu członek Rady Ekspertów PZPRZ – **dr inż. Lesław Janowicz** z warszawskiej SGGW. Prezentując różne rodzaje urządzeń do suszenia ziarna zbóż i kukurydzy, prelegent zaznaczył, że w celu obniżenia zużycia energii coraz częściej sięga się po alternatywne jej źródła, czyli biomasę, m.in. słomę, a także groszek czy miążwę węgłową. Suszenie przy pomocy oleju opałowego jest ok. 5-krotnie droższe niż przy wykorzystaniu słomy i 3-krotnie niż przy zużyciu miążwy węgłowej. W rachunku korzyści należy jednak wziąć pod uwagę różne koszty zakupu pieców, a także zróżnicowane okresy ich eksploatacji oraz możliwość zapewnienia stabilności procesu suszenia. Specjalista z SGGW zwrócił uwagę na znaczenie prawidłowej „nastawy” przede wszystkim suszarni do temperatury powietrza suszącego i natężenia jego przepływu oraz wykorzystania w tym procesie tzw. leżakowania ciepłego ziarna w silosach i następnie schładzania go przez aktywną wentylację do temperatury plus 14°C.

Grzegorz Milewski